

THOMAS GÖTSELIUS

FÖRSVINNANDETS LITTERATUR

Under det stående inslaget ”Ämnet för vårt ämne”
ber Tfl ett antal litteraturvetare att i essäns form
reflektera kring den hopplösa men likväl helt
centrala frågan *vad är litteratur?*

TFL 2023:2–3. LITTERATUR OCH MATERIALITET

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v53i2-3.23578>

ISSN: 2001-094X

– Ämnet för vårt ämne –

Copyright © 2024 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

I en av sina mer sällan lästa böcker, *Literatursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter* (1958), återberättar Erich Auerbach en anekdot från Plinius d.y.. Den handlar om Tacitus som under ett cirkusbesök inleder en diskussion med sin bänkgranne, en för honom okänd herre från riddarklassen. Efter en stunds diskussion frågar riddaren: ”Är du från Italien eller någon av provinserna?” Tacitus svarar: ”Du känner mig från mina skrifter.” Varpå riddaren replikerar: ”Är du Tacitus eller Plinius?”¹

För Auerbach utgör anekdoten en ögonblicksbild av den litterära publiken som fenomen under imperiets glansdagar. Två för varandra okända personer ur den romerska eliten råkas i offentligheten, samtal uppstår och försiktiga frågor ställs om den andres ursprung. Det senare underförstår att de dialektala skillnaderna mellan romare och provinsbor är försumbara. Samtidigt var riddaren troligen från provinserna, annars hade han känt igen den berömde författaren. Tacitus å sin sida måste ha funnit sin bänkgranne tillräckligt kultiverad för att fortsätta samtalet. Därför kan han utgå från att denne läst honom, vilket också bekräftas. Anekdoten synliggör så sett inte bara dessa båda personer, utan en litterär miljö vars gränser i någon mening sammanfaller med imperiets egna: en samling för varandra mer eller mindre anonyma människor som delar språk och beläsenhet, habitus och intressen. Kort sagt, en litterär publik.

Vad vet vi om den? Auerbach gissar att det inte kan ha rört sig om ”mer än några tiotusentals” personer.² Men denna sammansatta grupp av läsare och lyssnare, beundrare och kritiker var ändå en tillräckligt stor minoritet för att bära upp en litteratur. Som social grupp framträder den å ena sidan i kontrast gentemot de breda icke-alfabetiserade befolkningsskikten och å andra sidan mot dem som hade litteraturen eller lärdomen till yrke (Tacitus var enligt Auerbach

lika lite yrkesförfattare som Churchill). Kärnan i publiken rekryterades från de bättre bemedlade klasserna, vars relativa monopol på högre utbildning (det vill säga skolning i grammatik och retorik) lade grunden för dess litterära intressen. Men där fanns också de utbildade slavarna som tjänade som sekreterare, bibliotekarier och skrivare, liksom de kvinnor som ibland dyker upp i poeternas elegier. Någon skarp gräns mellan publiken och ”folket” går inte att dra. Kategorierna blandades när man besökte de stora rättegångarna för att lyssna till advokaternas vältalighet, och detsamma skedde på teatern eller vid de omåttligt populära litterära uppläsningarna. (Plinius beskriver den scenskräck som drabbade honom när han skulle läsa för den ”trasiga och smutsiga folkmassan”).³ När den antika publiken var som allra störst kunde enskilda diktrader få vingar och spridas i flera sociala skikt. En litterär infrastruktur baserad på lätta papyrer, publiceringskanaler i form av *bibliopola* (boklådor) och *via publicae* (imperiets vägsystem) underlättade cirkulationen. Tacitus och Plinius skrifter salufördes i Lyon likaväl som i Rom.

Detta var höjdpunkten. Och från den kunde det bara gå åt ett håll. Auerbach skildrar utförslöpan i stora drag. Till att börja med påverkas det litterära systemet av förändringarna i det politiska. Litteratur var från början ett fritidsnöje för den romerska eliten, något man ägnade sig åt när man inte sysslade med politik. Men när eliten utestängdes från politiken under principatet avstannade efter hand också den litterära utvecklingen. Konservativa drag började plötsligt skymta. Det litterära språket avskildes alltmer från vardagsspråket, de retoriska inslagen förstärktes och en ”manierism” växte fram. Sedan följde det politiska kaoset under 300-talet, ”barbarernas” räder och de germanska invasionerna, den gradvisa uppluckringen av befolkningen. Skolsystemet underminerades genom invasionerna bara för att sedan övertas av kyrkan. I de nya klosterscholorna utbildas ett kleresi, inte en sekulär elit i vardande, och litteraturen reduceras där till material för grammatiska övningar (eller pergamentreserv för kristna texter). Samtidigt isolerades eliten språkligt när germanska uttryck letade sig in i det folkliga talet.

Författaren Sidonius Appollinaris, som blev prefekt i Rom år 468 men dog som biskop och undersåte till en visigotisk kung tjugo år senare, är den siste som beskriver den romerska publiken. I ett av

sina brev klagar han över att det ledande sociala skiktet numera inte bara rymde förrädare som lierat sig med de främmande angriparna, utan dessutom av *rustici* (landsbygdsbor), *idiotae* (okunniga) och *imperitii* (oerfarna). Efter Appolinaris krymper sedan perspektivet snabbt. I inledningen till *Filosofins tröst* skriver Boethius endast om sin ensamma studerkammare samt om sina politiska vänner eller fiender – tanken på en publik är helt frånvarande. Och som Auerbach konstaterar är hans skrifter redan mer lärda än kultiverade. Boethius samtida Cassiodorus tycks även han vara en författare som skriver i ett vakuum. Hans *Variae*, de brev han skrev som konsul i den ostrogotiske kung Theoderiks namn, formuleras i en retorisk kanslistil, men kungen kunde själv inte skriva och förstod förmodligen bara sitt latin hjälpligt. Vid samma tid dog de sista resterna av de välbeställda grupper som genomgått en klassisk romersk utbildning ut eller gick upp i andra sociala grupperingar. ”[D]etta var slutet för den antika litterära publiken”, summerar Auerbach.⁴

Varför rekapitulera denna historia idag? Auerbachs framställning av en nedgångsperiod har i Peter Browns efterföljd motsagts av livliga skildringar av senantiken som en blomstrande epok i egen rätt, en mångkulturell smältdegel, präglad av religiös och kulturell förnyelse. Forskningsmässigt betraktad är framställningen alltså daterad. Anledningen till att jag återger Auerbachs historia om den romerska publikens och litteraturens ömsesidiga utslocknande är en annan, nämligen att den låter oss betrakta en aktuell diskussion ur ett litet annorlunda perspektiv. Skildringen rymmer ingen dold definition av vad litteratur är eller skulle kunna vara, men den belyser en erfarenhet. Och den erfarenheten kan summeras som att *litteraturen är det som håller på att försvinna*.

Som Sven Anders Johansson påpekar i *Litteraturens slut* (2021) är det vi idag kallar litteratur något som uppstår i slutet av 1700-talet. Men det som har en början har också ett slut och det är detta slut han dialektiskt diagnosticerar i sin bok. Poängen är inte att litteratur upphör att läsas eller skrivas, men att den litteratur som nu framställs ”håller på att förändras och omvandlas i så hög grad att talet om ett slut ändå är befogat”.⁵ I mycket brant sammanfattning framhåller Johansson en starkt förändrad medielogik (digitaliseringens genomslag på alla nivåer och i alla led) och en förändrad syn på litteraturens

syfte (genomslaget för en moraliserande eller moralistisk norm). Dessa förändringar understödjer varandra på ett sådant sätt att det Johansson kallar ”den estetiska erfarenheten” – läsning som mötet med det som inte låter sig inordnas i det givna, läsning som något potentiellt förändrande – omöjliggörs. Litteratur blir något som bekräftar det vi redan vet – och vad är den då bra för annat än som tidsfördriv? Normen återverkar också på den litterära produktionen så att den litteratur som skrivs formas efter konsumtionsmönster som helt avviker från den estetiska erfarenhetens ideal. Om man tycker att det publiceras mycket dålig litteratur (det tycker Johansson) har man här fått en förklaring. Litteraturen är det som håller på att försvinna.

Vad är då denna litteraturs definition? Johansson utgår från autonomibegreppet. Litteraturens autonomi förstås med Adorno som ett historiskt och institutionellt fenomen som uppstår när litteraturen befrias från uppgiften att vara bärare av religionens sanningar. Litteraturen blir då en ”skandalös anomali” som existerar trots att den inte längre har någon uppgift. Samtidigt är den estetiska autonomi förbunden med det moderna subjektets uppkomst, ett subjekt som har friheten att ”själv känna, tänka, vilja, agera och inte minst *erfara*”.⁶ Konsten autonomi och det autonoma subjektet är varandras förutsättningar. Viktigt är också att denna autonomi inte är en teoretisk abstraktion utan har sin förutsättning i en ny borgerlig offentlighet, en ny politisk situation, en ny mediesituation etcetera. Autonomi har sina materiella ”omständigheter”.⁷

Men vad händer om man istället för att förstå autonomi som den moderna litteraturens institutionella premiss behandlar den som en effekt av ett betraktelsesätt eller ett upplyst val? I en artikel som följer upp boken menar Johansson att det är just så autonomibegreppet, eller konstens frihet, kommit att diskuteras i ett antal debatter på senare år.⁸ Följden av detta blir en uppvärdering av det autonoma subjektet – ett subjekt som då är märkvärdigt likt samtida diskursers tal om självständiga ”användare” eller ”medvetna konsumenter” som har kontroll över sig själva och sin tillvaro. Även här ser Johansson tecken på att autonomi i dess historiska och institutionella innebörd är överspelad, och menar i förlängningen att det idag är mer adekvat att förstå litteraturens relevans i termer av ”krafter”. Den senare tanken utgår från den kritiska klichén om litteraturens ”beröring”.

Det vi värdesätter i kontakten med litteraturen är inte den mening vi utläser ur den, utan vad den *gör* med oss som läsare. Med hjälp av Gilles Deleuze kraft-begrepp förstår Johansson detta som ett utslag av en ny och tidstypisk fysiological estetik.

Föreställningen om den autonoma litteraturen är alltså överspelad av det enkla skälet att den historiska situation autonomibegreppet beskriver är överspelad. Är vi hjälpta av att ersätta det med ett deleuzianskt kraft-begrepp? Vid sidan av att detta säkert kan förtydliga vissa aspekter av den förändring som pågår, så tycks dess historisk-diagnostiska räckvidd något begränsad (framstår inte "kraft" som ett transhistoriskt begrepp?). Men det betyder inte att jag har ett bättre förslag. Sven Anders Johanssons diskussion exemplifierar snarare att ett positivt litteraturbegrepp – oavsett om det görs i termer av estetisk autonomi, litteraritet, poetisk funktion, kraft etcetera – bara låter sig upprätthållas med största svårighet. Desto lättare har det blivit att säga vad litteraturen inte (längre) är. Litteraturen är inte ett objekt, den är ett *problem*, kunde vi parafrasera Franco Moretti.⁹ Litteraturbegreppet har blivit negativt. Och det kan onekligen sammanhånga med att den estetiska erfarenheten nedvärderas och den därmed förbundna erfarenheten att litteraturen är det som håller på att försvinna.

Men har inte dödförklaringar av konsten (romanen, tragedin, lyriken, författaren etcetera) varit en *hobby horse* för litterater alltsedan Hegel höll sina föreläsningar i estetik i 1800-talets början? Har inte diskussionen om litteraturens "kris" eller "marginalisering" varit ett stående inlägg i debatten under de senaste 50 åren? Och talade inte Blanchot om försvinnandet som litteraturens själva essens i *L'Entretien infini* (1969)?

Här finns en historisk omständighet att beakta. Så länge litteraturen enbart var en angelägenhet för eliterna och kännarna – kort sagt för de historiska publikerna som formades enligt den modell Auerbach beskrev – var det ingen som oroade sig för den. Men i samma ögonblick man gjorde läsning av skönlitteratur till en angelägenhet för alla, det vill säga genom 1800-talets nationella pedagogiska reformer, så började bekymren. Klagan över läsningens förfall, skrivandets försämring, litteraturens urartning... Javisst, kan man invända, det kanske stämmer historiskt, men vi *har* väl ändå anledning att oroa oss? Vi *vet* ju att litteraturen är hotad. Vi *vet* också

att läsandets framtid är osäker – se bara på siffrorna i senaste Pisaundersökningen! Med rätta kan vi på ett samhälleligt plan urskilja litteraturen som en utsatt domän, inte minst i det instrumentella förnuftets förlovade land Sverige. Och på det privata planet leder det inte sällan till att vi läsare uppfattar oss som ett slags minoritet. Eller kanske som medlemmar i ett hemligt sällskap, som deltagare i en subversiv undervegetation, som anhängare av en otidsenlig motståndsrörelse. Sådan är vår självförståelse.

Men mot upplevelsen av läsandets utsatthet och litteraturens försvinnande står den statistiskt säkerställda uppgiften att läsarna är i majoritet i vårt samhälle. Och mot föreställningen om en litteratur på fallrepet står det obestridliga faktumet att litteraturen kringgärdas av ett omfattande nätverk av myndigheter, institut, pedagogiska praktiker, en bibliotekslagstiftning, en nationell litteraturkanon i vardande, en betydande förlagsindustri, nationella och internationella priser och en bred flora av populära tillämpningar, vilka alla samfällt upprättar och vidmakthåller den goda boken som civilisationens sinnebild. Det tycks alltså råda en bristande överensstämmelse mellan läsarnas självförståelse och sakernas samhälleliga tillstånd.

Frågan är om det glappet inte har varit konstitutivt för det litterata samhället i dess nuvarande fas och ett paradoxalt symptom på dess förmåga att upprätthålla sig självt. I själva verket kan glappet identifieras som en strategisk omkastning i diskursen liknande den Michel Foucault en gång påvisade på sexualitetens område. Det myckna talet om den bortträngda och förbjudna sexualiteten, påpekade han, är i själva verket ett sätt att diskursivt producera och upprätthålla sexualitet. Talet om dess frånvaro är alltså dess egentliga närvaro. På samma sätt skulle det kunna förhålla sig med det återkommande talet om litteraturens försvinnande. Är det i själva verket inte ett tecken på litteraturens fortsatta framgång? Detta tal är ju noga besett ett återkommande argument för och upphov till ständigt nya undersökningar och insatser, ständigt nya kampanjer och åtgärder för främjandet av läsandet och litteraturen. I samma utsträckning som boken och läsandet framställs som hotade, kommer dess anhängare att verka för fler böcker och mer läsning. Den bristande överensstämmelsen mellan läsarnas självförståelse och sakernas tillstånd är alltså synonym med en osynlig och kraftfull men i sista hand också tvetydig diskursiv

mekanism: den reproducerar och förstärker den litterära kulturen, men till priset av en återkommande utsatthetsupplevelse – eller ska vi kalla det melankolisk disposition? – hos dess medlemmar. I det fullständigt alfabetiserade samhället förtvivlar läsarna paradoxalt nog över litteraturens framtid.

Denna kritik av det återkommande talet om ”litteraturens slut” säger något viktigt om detta tals funktion och dynamik. Men kritiken rymmer också ett problem. Samtidigt som den sätter fingret på den historiskt-materiella utgångspunkten för den erfarenhet som diskuteras här, så saknar den en motsvarande blick på samtiden. Det är ju trots allt inte så att det endast är det tidiga 1800-talet som präglades av institutionella och materiella förändringar av ”omständigheter”. I ett visst ögonblick kan även faktiska förändringar äga rum som gör talet om ”litteraturens slut” till något mer än ännu ett rop på vargen. Men hur identifiera det ögonblicket? Ska vi med Sven Anders Johansson se det som att det är dagens digitalisering och moralism som gör att vi kan tala om slutet på goda (materiella) grunder? Eller finns det skäl att leta efter andra historiska händelser eller faktorer? Och var ska man i så fall leta?

Ibland räcker det med att gå till sig själv. Att bli till som ett litteraturläsande subjekt i det sena 1900-talet innebar, vill jag bestämt minnas, att inse att de ”omständigheter” som medverkade till denna tillblivelse på intet sätt var givna, utan tvärtom under förvandling. Visst fanns där ännu ett slags vördnad inför litteraturen som konstform i den kulturella offentligheten. Men där fanns också parallellt en tydlig instrumentalisering av litteraturen i skolan, i kritiken, i kulturpolitiken. Upptäckten av den fantastiska konstform som litteraturen kan vara, är för mig förenad med upptäckten av dess slumpmässighet eller kontingens – det vill säga i förlängningen även med en aning, om än aldrig så vag, om dess möjliga försvinnande. Anledningen till att en studie som Friedrich Kittlers *Nedskrivningssystem 1800/1900* var klagörande läsning för den unga litteraturvetare jag då var, var hel enkelt att den hade något viktigt att säga om denna problematik. Studien gör reda för såväl autonomins uppkomst som dess upplösning men den gör det utifrån en position från utsidan av det litterära systemets självförståelse. Denna position är mediets. Att Sven Anders Johansson framhäver digitaliseringen i sin analys är alltså helt följd-

riktigt. Men före de digitala mediernas uppkomst fanns det analoga medier som bidrog till att lösa upp det gamla skriftmonopol som var den autonoma litteraturens förutsättning. Litteraturens försvinnande har pågått länge.

Hur skrivs litteraturhistoria? Som regel i form av en serie begynnelse. Men kan den inte lika gärna beskrivas från motsatta hållet, som en serie utslocknanden eller försvinnanden? Med Hayden White kunde vi föreställa oss en litteraturhistoria i elegins modus. Auerbachs romerska nedgång och fall-historia är ett exempel, ett annat, närliggande kunde vara den gotiska litteraturen (Göran Tunström prövade tanken i *Tjuven*) eller den langobardiska (Eyvind Johnsons *Hans nådes tid*). Ytterligare ett kunde förstås vara den klassiska grekiska diktningen eller – i en annan skala – renässanslitteraturen. Vem var egentligen den siste petrarkisten? Och finns det för övrigt en borgerlig litteratur längre? Vem var dess siste författare? Lars Norén? Att skriva om litteraturhistorien från slutet gör det uppenbarligen möjligt att fokusera på efterslänrare eller se det invanda ur ett främmande perspektiv, men poängen är en annan. Det handlar om att synliggöra villkoren för en historisk dynamik. Försvinnandet sker inte över en natt. Det är en process över tid där en rad faktorer samverkar på ett oförutsägbart sätt.

Mediet är uppenbarligen en sådan faktor. Men finns där andra? Auerbachs redogörelse kan som jag antydde ovan användas som något mer än en dramatisk fond till en samtida problematik. Om man bortser från den geopolitiska dimensionen av problemet (vilket naturligtvis är en omöjlighet) så kan följande slutsatser dras av den: – En litteratur är ingenting utan sin publik. Den kan visserligen bli en lärd angelägenhet (det vill säga ett utbyte mellan professionella) eller fylla en ceremoniell funktion (det vill säga tjäna en institution), men är då inte längre ”litteratur” i den ursprungliga publikens mening. – Omvänt existerar inte publiken utan en litteratur: den existerar bara genom att den adresseras.¹⁰ – En litteraturs samhällsliga position korrelerar med publikens sociala sammansättning. – En litteratur som går utanför sin publiks sociolekt har större chans att reproducera sig, medan den som blir socialt enspråkig riskerar att förtvina. – En litteraturpublik är en produkt av sina skolor: det krävas pedagogiska institutioner för att förmedla de praktiker som gör ”litteratur” till ett meningsfullt objekt för publiken.

Man kan naturligtvis invända att dessa iakttagelser inte låter sig generaliseras bortom det empiriska underlaget, men poängen är att exemplet har ett heuristiskt värde då det närmar sig frågan om en litteraturs försvinnande utan att fokusera på dess definition. Att studera hur en litteratur och dess publik ömsesidigt upprätthåller varandra kan vara mera givande än att vrida och vända på litteraturbegreppet.

Hur ett sådant studium skulle kunna genomföras av dagens svenska litteratur är samtidigt högst oklart. Hur ska publiken egentligen urskiljas? Man kan som Auerbach spekulera i dess storlek men bättre vore att ha tillgång till sociologiska data. En kvantitativ genomlysning av den litterära publiken och dess olika delsegment liknande de återkommande undersökningarna av läsandet vore välkommen.¹¹ Finns idag en ”kärnpublik” motsvarande forna tiders bildade borgerlighet eller läsande arbetare? Hur ser den i så fall ut rent sociogrammatiskt? Reproducerar den sig eller riskerar den att dö ut eller gå upp i andra grupper? Finns det läsande politiker? Eller undandrar sig politiken publiken?

Även det litterära språket omgärdas av ovisshet. Kan vi tala om *ett* litterärt språk, och kan vi beskriva det med ett begrepp som ”sociolekt”? En digitaliserad samtidslitteratur skulle erbjuda en intressant korpus att undersöka men i frånvaro av en sådan är det yttre kriterier som genererar frågor. I Sverige rekryteras författare sedan länge från majoritetssamhällets akademiska mellanskikt, vilket medför att författarnas språkliga världar riskerar att begränsas till samma sfär. Samtidigt har det under det sista dryga decenniet uppstått en proportionellt sett stor nyrekrytering av författare som antingen är utlandsfödda eller har föräldrar som är det. (Notera att Alejandro Leiva Wengers *Till vår ära* plötsligt upphört att vara det ständigt vikarierande exemplet på sociolektöverskridande litteratur.) Kanske står den svenska litteraturen idag inför en ny våg av social mångspråkighet, likt den som präglade den svenska epiken under dess senaste glansdagar (den dialektala epoken Lidman, Lindgren, Enquist med flera)?

Men hur har dessa nya författare egentligen uppstått? Är de en produkt av en skola som annars inte tycks leverera annat än besvikelser? Eller har de blivit författare trots det ojämlika svenska skolsystemet – och i så fall hur? Skolans hantering av litteraturen är annars något som trots allt har undersökts i (den litteraturdidaktiska) forskningen.¹²

I styrdokumenten har fokus på formella aspekter ökat på bekostnad av läsningens innehåll samtidigt som läslust och estetiska aspekter har fått en blygsam roll i den nu gällande kursplanen. Men kommer det faktum att det uppväxande släktet kan mycket om olika texttyper och retorisk framställning men endast läst någon enstaka skönlitterär titel att betyda något för forrådet av en framtida publik?

Frågorna är många och spretiga, möjligheterna att besvara dem begränsade. I sista hand är publikperspektivet på frågan om litteraturens försvinnande kanske bara en avledande manöver för att slippa tala om detta försvinnande. Och kanske vore det därför bättre att helt vända på perspektivet. Medan det gamla går mot sitt slut uppstår trots allt det nya. Medan den romerska litteraturens publik långsamt löstes upp skapades nya former i direkt kontrast till dess litteratur. Som ett svar på den oerhörda händelse som var skövlingen av den kristna staden Rom år 410 – Roms 9/11 – skrev Augustinus en bok för att gendriva idén att stadens fall var ett tecken på att Gud övergivit de troende. Han invände att Rom trots allt bara var en stad i denna världen. Den verkliga kristna staden var istället – därav bokens titel – *Guds stad*. Detta eftersom

Guds stad är det namn vi ger den stad som omvittnas i Skriften, denna vår skrift som – inte med förflugna infall från människornas tankar utan helt tydligt genom den högsta försynens skickelse – är överlägsen all litteratur hos alla folk, och som med sin gudomliga myndighet övergår allt som frambragts av mänskligt snille.¹³

De må ha sin litteratur, men vi har *Skriften*! Augustinus distinktion mellan *scriptura* och *litteratura* utgör en triumferande insikt och ett stiftande moment i det som skulle bli upphovet till en ny litteratur baserad på en helig bok. Under nästan ett och ett halvt millennium kom den att på ett eller annat sätt bli styrande för västerländsk litteraturhistoria. Och därefter även för uttolkningen av densamma. Den som vill kan också begrunda om det autonomibegrepp som dök upp i slutet av 1700-talet är en sekulariserad variant av föreställningen om en helig skrift. De må ha haft sin Skrift, men vi har *litteraturen*!¹⁴

Med all säkerhet skapas nya former även i skuggan av samtidens katastrofer. Men att börja leta efter Den siste författaren vore att rusa

händelserna i förväg (litteraturen *håller fortfarande på* att försvinna). Den som vill hitta en vetenskapligt eller litteraturhistoriskt försvarbar position kan under tiden istället ta stöd i en metodologisk nominalism eller – följden blir här densamma – amerikansk pragmatism. Med Michel Foucault och William James kan vi då säga att litteratur är det som vid varje givet tillfälle kallas ”litteratur”. Och med den senares bror Henry James kan vi samtidigt åskådliggöra detta proteusartade fenomen som ”large loose baggy monsters, with their queer elements of the accidental and the arbitrary”.¹⁵ Litteratur är med andra ord ett gränsobjekt.¹⁶ Den kan rymma ungefär vad som helst, den kan göras av vad som helst och den kan uppstå när som helst och hur som helst. Och den kan med tiden också försvinna.

Noter

- 1 Erich Auerbach, *Literatursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter* (Bern: Francke, 1958), 177.
- 2 Auerbach, *Literatursprache und Publikum*, 178.
- 3 Auerbach, *Literatursprache und Publikum*, 240.
- 4 Auerbach, *Literatursprache und Publikum*, 189.
- 5 Sven Anders Johansson, *Litteraturens slut* (Göteborg: Glänta förlag, 2021), 20.
- 6 Johansson, *Litteraturens slut*, 70.
- 7 Johansson, *Litteraturens slut*, 6.
- 8 Sven Anders Johansson, ”Litteraturens kraft. Till en teori om autonomins upplösning”, *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift* vol. 26 (2024:2), 92–106, <https://www.idunn.no/doi/10.18261/nlvt.26.2.2>.
- 9 Moretti talar egentligen om världslitteratur, se hans *Distant Reading* (London: Verso, 2013), 46.
- 10 Michael Warner får här sufflera Auerbach: ”A public is a space of discourse organized by nothing other than itself; it exists only as the end for which books are published [...]. It exists *by virtue of being addressed*.” Warner har fler tänkvärda kriterier för att definiera vad en publik är. ”A public is a relation among strangers”, skriver han bland annat, vilket mötet mellan Tacitus och riddaren tycks bekräfta. Se Warner, ”Publics and Counterpublics”, *Public Opinion* vol. 14 (2002:1), 50. En liknande tanke finns hos Norén, som menar att en bok förmår skapa ”en sorts osynlig akademi av läsare”, se Mikael van Reis, *Anti/minnen. Samtal med Lars Norén* (Stockholm: Ersatz, 2024), 120.
- 11 Jfr Anna Nordlund & Johan Svedjedal, *Läsandets årsringar. Rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige* (Stockholm: Svenska förläggarföreningen, 2020).
- 12 Se forskningsöversikten i Djamila Fatheddine, ”Litteraturläsning i skolan. En analys av kursplanen i svenska och dess syn på litteraturläsning”, *Utbildning & demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* vol. 27 (2018:3), 101–117, <https://journals.oru.se/uod/article/view/1110/1099>.

- 13 Augustinus, *Guds stad. De utfästa målen. Bok IXX–XXII*, övers. Bengt Ellenberger (Skellefteå: Artos, 1997), 48.
- 14 Se Thomas Götselius, *Själens medium. Skrift och subjektivitet i Nordeuropa omkring 1500* (Göteborg: Glänta förlag, 2010), 305–309.
- 15 Ännu en parafra, det monster Henry James talade om var romanen, se ”Preface” till *The Tragic Muse* (1891), i Henry James, *The Art of the Novel. Critical Prefaces* (New York: Scribner, 1934), 84.
- 16 Termen ”boundary object” kommer ursprungligen från vetenskapsstudier, se Geoffrey Bowker & Susan Leigh Star, *Sorting Things Out. Classification and Its Consequences* (Cambridge, MA: MIT-Press, 1999).